

A D A T O K

A NYITRAI „EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁRRÓL“.

Közli : DEZSŐ ADOLF.

Örvedetes mozzanatot jegyezhetünk fel a szellemi cultura terén, midőn egy oly imponans könyvtár megnyitására adunk értesítést, mely a vidéki jelentékenyebb könyvtárak közt is ritkítja párját. Ez a *nyitrai* egyházmegye legújabbán nyilvánossá lett könyvtára, melyről a következőkben adunk rövid tudósítást.

Mint minden székesegyház, úgy a *nyitrai* is, mely hazánkban eredetére nézve az első, vagy legalább is az első egyike, már a legrégebbi időkben birt nagyobb könyvgyűjteménnyel. *Könyvtárról* azonban csak a XVI. században történik említés, mint ezt számos régi könyv címlapjára írott feljegyzés bizonyítja. Ámde, jóllehet könyvtár létezett már ez időben, mégis annak állapotáról sehol sem akadunk tüzetesebb adatokra, s csak a XVII-ik századon innen lehet szó e könyvtár állapotáról. A fennálló könyvtárt ugyanis a múlt század második tizedében gr. *Erdődy László Ádám* nyitrai püspök (1706—1736.) *válogatott codexekben gazdag* gyűjteményével szaporítva, a székesegyház előcsarnoka fölötti második emeleten létező két tágas és szellős, csinos állványokkal ellátott teremben helyezte el;¹ egyszersmind meghagyta, hogy *az elhalálozandó kanonokok könyveit eme könyvtár örökölje.*

E könyvtár azonban egész az 1884. évig *magánjellegű* volt, a mennyiben a különben is kevésbé megközelíthető könyvtári

¹ L. *Dezsericzky Emer. Pro cultu Literarum in Hungaria.* Romae 1743. p. 195.

helyiségeket több oknál fogva a közönség rendelkezésére bocsátani nem lehetett, s a helybeli egyháziak is csak ritkán használták, minthogy az egyes kanonokok irodalmi hagyatékán kívül újabb művek nem szereztetvén, a könyvtár a tudományosság mai színvonalán nem állott. E bajon mielőbb segíteni, a jelenlegi nyitrai püspök, dr. *Roskoványi Ágoston* egyik főbb óhajának tárgyát képezte, ki is monumentális alkotásainak egyik kimagasló tényét eszközölte az által, hogy egy új, „*egyházme-gyei*“-nek nevezendő könyvtár alapítását határozta el; s részben azért is, hogy e határozatát valósítsa, előbb saját költségén új seminariumot építtetett, s miután ez 1878. év őszén megnyitotta, a régi seminariumnak egy részét könyvtárrá alakíttatni s berendeztetni sietett. Az átalakítás és berendezés költségeit, melyek az 50 ezer forintnyi összeget jóval túlhaladták, szintén ő viselte, úgy hogy a mostani könyvtár alapítójául tulajdonképen ő tekintendő.

A könyvtár felszerelése az 1879-ik év tavaszán teljesen elkészült, s a püspök az év május 11-én a nyitrai káptalanhoz intézett leírataiban elrendelte, hogy az eddigi székesegyházi könyvtár, nemkülönb *Vurum* és *Paluggay* (1838—1858.) nyitrai püspökök, valamint a *püspöki papnövelde* könyvgyűjteményei egyesítve, az új könyvtárban helyeztessenek el s egyúttal a rendezés munkálatának vezetésére *Vágner József* nyitrai prépostkanonokot kérte föl, ki öt éven keresztül fáradhatlan kitartással s szakavatott műértelemmel dolgozott a bátran chaosnak nevezhető könyvhalmazok szakszerű rendezésén, s azt úgyszólván egymaga hajtotta végre.

De lássuk magát a könyvtárt, még pedig közelebbről először azt, mit e szóval anyagi értelemben jelezni szoktunk, t. i. *a könyvtári épületet*.

Mint fennebb említettem, könyvtári helyiségekül a nyitrai főpásztor a régi seminarium egy részét alakíttatta át. A könyvek befogadására szánt helyiség egy, körülbelül 24 méter hosszú, 7 méter széles, emeletmagasságyira emelkedő terem, melynek 1.70 méter széles, 4.20 méter magas íves ablakai (szám szerint 5) keletre nyílnak, s belülről világos barnára fényezett, összehajtható erős vastáblákkal vannak ellátva. A terem butorzata, melynek külső részei barnára, belső oldalai pedig fehérre vannak

mázolva, igen szilárd, a mennyiben a farészeket öntött vasoszlopok s erős vas keresztlemezek és kapcsok tartják. A könyvtár tértakarékossági rendszer szerint van berendezve; azaz minden lehető tér igénybe van véve s felhasználva a könyvkészlet elhelyezésére, úgy azonban, hogy minden egyes állvány és könyvpolez a legkényelmesebben elérhető. A könyvtár, mint mondva volt, 80 ezer kötetre van számítva, azonban, mint már most látható, alig lesz képes többet befogadni, 50—60 ezer kötetnél. A terem, hosszában, illetőleg magasságában három részre van felosztva: földszintre, első és második erkélyre. Az impozáns könyvállványok az ablakos keleti oldaltól $1\frac{1}{2}$ méternyire úgy vannak felállítva, hogy a másik hosszoldalhoz támaszkodó, egész fel a stucco-mennyezetig emelkedő pavillonokat képeznek, köröskörül osztályokra szakasztva s bronzszínű vasráccsozattal ellátva, mely a búvárlat közben esetleg kivett könyvek elhelyezésére szolgáló díszes pulpitusba végződik. A terem közepén a többtől alakra elütő, nyolczoldalú pavillon emelkedik szintén a mennyezetig, s ennek a pavillonnak belsejében van alkalmazva az erkélyekre vezető vas csigalépcső; külső hat oldala szintén könyvek befogadására van berendezve; az ablakok felé nyiló egyik turesen hagyott oldal pedig e pavillon belsejébe a világosságot szolgáltatja, az ezzel szemközti oldal pedig az egyes erkélyekre kijáratul szolgál jobbra és balra. Ezekben a pavillonszerű s úgy a földszinten, mint az erkélyeken kényelmes folyosók által összekötött könyvállványokban, továbbá az egyik hosszoldal s a szélességi oldalak hosszában, úgyszintén az ablakok között és ablak alatt vannak a latin számjegyekkel ellátott könyvszekrények elhelyezve, számszerint 138, úgy, hogy a földszintre, az ablakok közötti és ablakok alatti szekrényekkel együtt 50, az első és második erkélyre pedig 44—44 szekrény esik. A könyvtárteremből egy erős vasajtó az utcára, a másik pedig a nyilvános olvasóterembe, ebből ismét egy tüveges ajtó a könyvtárnok lakásába vezet.

A rendezetlenül heverő könyveket nem illeti meg a könyvtár elnevezés; s e szempontból Nyitrán egész a legújabb időkig csak könyvraktárról, legjobb esetben könygyűjteményekről lehetett szó, mert sem a papnevelői, sem a székesegyházi könyvtár nem ment át soha rendszeresen végrehajtott rendezésen; azért

is, a most már „*egyházmegyei*“-nek nevezett könyvtár könyvkészletét, mely a főpásztori rendelet értelmében több könyvgyűjteményből halmozódott össze, bátran chaosnak lehetett nevezni. *Vágner József* kanonok, kit egyúttal a könyvtár igazgatójának nevezett ki a püspök, ezen chaosból 5 évi (megjegyzem, hogy a hideg hónapokban a könyvtárban nem igen lehetett dolgozni, nem lévén a helyiség fűtésre berendezve) fáradhatlan munkálkodás után jól rendezett hadsereget létesített, mely fárasztó munkában csak egyetlen egy segéd támogatta őt.

Azonban mégis tévedés volt tőlem, hogy a beállított könyvkészletet chaosnak neveztem; mert ez a nem igen megtisztelő elnevezés csak is egy részét illette meg. Ugyanis már azóta, hogy a jelenlegi nagytudományú püspök, *Roskoványi Ágoston* foglalta el az ősrégi püspöki várlakot (1859), létezett a püspöki várpalotában könyvtár, a püspök magánkönyvtára, melyre legkevesébbé sem alkalmazható az általam használt elnevezés, mert a könyvtár nevet teljes mérvben megérdemlé. Ezzel a könyvtárral veté meg a nagytudományú püspök a jelen könyvtár alapját, a mennyiben eddig 3 év alatt (1882—1885) mintegy 15,500 művet 18,650 kötetben ajándékozott az általa létesített egyházmegyei könyvtárnak.

A nagylelkű adományozó egyúttal kikötötte, hogy az általa ajándékozott könyvkészlet, mely már szakok szerint volt rendezve, külön kezeltessék, külön címértárba vétessék, s a többi könyvektől elkülönítve, lehetőleg oly módon s oly sorban helyeztessék el, a mint a püspöki palotában volt elhelyezve. Ez szolgált irányadóul a rendezésnél, ez volt egyszersmind lényeges befolyással a rendszerre, melyet a rendező kanonok s igazgató követett s követni kénytelen volt, mivel az adományozónak óhaját tiszteletben kellett tartani. Ennek folytán a könyvtárunk rendezésénél elfogadott rendszer első tekintetre, s nem tekintve e kikötést, különösnek tetszhetik ugyan, de czélszerűség szempontjából semmi kívánni valót nem hagy fönn.

Szerény véleményem szerint, a mily tévesen jár el az, a ki a könyvtártan megállapított szabályait teljesen ignorálja, ép oly kevéssé helyesen cselekszik, a ki bizonyos elfogadott abstract szabályokhoz betű szerint ragaszkodik s azokat szentírásnak tekinti, melyből egy hajszálat sem szabad feláldozni a czélsze-

rőségnek, a helyi viszonyoknak, a meglévő készlet minőségének, szóval az accidentális körülmények és követelményeknek.

Könyvtárunk, a fentemlített püspöki kikötés folytán, két részre van osztva, úgy hogy a könyvtárterem nagyobb része az olvasóterem felől egész a nyolczoldalú pavillonig bezárólag — a volt székesegyházi s egyéb könyvgyűjtemények befogadására, a másik rész pedig a „*Roskoványi-könyvtár*“ elhelyezésére szolgál, s elvül elfogadtatván a szakszerű rendezés, a meglévő szakok kétszeresen fordulnak elő s a szakszerű főczímtár is, melynek mind a két kötetét a rendező kanonok úr csekély kivétellel sajátkezüleg írta s tisztázta, két külön kötetbe foglaltatott.

A mi a rendszert illeti, könyvtárunk rendszere sem a m. n. múzeumi, sem pedig az egyetemi könyvtár rendszerével nem egyezik egészen, hanem, ha szabad magamat úgy kifejeznem az arany középút e két rendszer közt szolgáló irányadóul. — A múzeumi könyvtár rendszerével annyiban nem egyezik, a mennyiben a *beékelés* mellőztetett; s a könyvek, tudományszakok szerint elkülönítve, s az alak különfélesége szerint csoportosítva, az egyes szekrényekben úgy helyeztetek el, hogy nem betűrendben, tehát nem is úgy, a mint a betűrendes czímtárba vannak bejegyezve, hanem a gyarapodás egymásutánja szerint állanak az egyes polczokon, s alúlról fölfelé, balról jobbra haladó folyó számokkal láttattak el, még pedig egy műnek valamennyi kötete egy s ugyanazon számmal. A mint az egyik szekrény az egy szakhoz tartozó könyvekkel betelt, ugyanoly módon helyeztetek el az ugyanazon szakhoz tartozó könyvek a közvetlenül következő szekrényben s a számozás újra kezdetett. A szekrény fenmaradt üres polczai szaporodások befogadására vannak szánya. A könyvek jegye e szerint *tekintet nélkül a szakra*, melyhez a mű tartozik, két jegyből áll: a könyvszekrény római számjegyéből és a mű arabszámjegyéből; pl. LIX. 217, mely jegyek a főczímtárban megfelelő rovatokban vannak bejegyezve, úgy, hogy a czímtár szerint bármely könyvet egy pillanat alatt meg lehet találni.

Itt meg kell jegyeznem, hogy a szekrények egyes polczai kettős sorúak; a hátulsó sor sokkal magasabban áll, úgy, hogy a könyv a hátulsó sorban is egészen látható s kényelmesen kivehető. Ezt leginkább azért említem, mert a könyvelhelye-

zésnek egy másik módjáról kell megemlékezni, melyet a könyvtár másik részénél kellett alkalmazásba venni. Ugyanis a „Roskoványi-könyvtár“ felállításánál a már említett körülmény folytán a szükség úgy hozta magával, hogy könyvtárunk ezen részében a könyvszekrények egyes polczainak első és hátulsó sorait külön kellett megjegyezni és számozni. A könyvszekrény tehát itt is latin számjeggyel jelöltetett meg; a polczok megjelölésére pedig *A*, *B*, *C*, *D* és *E* stb. betűk, illetőleg a hátulsó sorok megjelölésére *A*₂, *B*₂, *C*₂, *D*₂, *E*₂ stb. jegyek használtak, s egy-egy polcznak első és hátulsó sora külön-külön számmal jelöltetett; például: LXXII. B. 27. (a 2-ik polcz első sora), LXXII. B₂. 27 (a 2-ik polcz hátulsó sora). A „Roskoványi-könyvtár“ czímtára, megfelelő jegyekkel ellátva az illető rovatokban, külön kötetbe foglaltatott s az egyöntetűség ebben is meg van tartva. Czélszerűség szempontjából, mint kiki láthatja, ez a mód sem eshetik kifogás alá, kivált, ha meggondoljuk, hogy a szükségesség ezt nagyon is indokolja.

A szakok szerint osztályozott főczímtár, czélszerűen rovatozott nyomtatott íveken két vastos foliókötetben az összes könyvkészletet tartalmazza, egy-egy szak külön-külön betűrendben, minden egyes szaknál az egyes betűk csoportjai végén a meglévő készlet bevezetése után a szükség szerint kisebb-nagyobb üres tér van hagyva, hová az időnkénti szaporodás beiktattatik.

A szakok megállapításánál ugyancsak a szükségesség szempontja volt az irányadó. Tekintet nélkül a fő- és alszakokra (a könyvtár természetét s a könyvkészlet szakok szerinti mennyiségét és minőségét véve alapúl), a szakok következőleg állapítottak meg:

Az I. kötetben:

- I. *Studium Biblicum.*
- II. *SS. Patres et Scriptores ecclesiastici.*
- III. *Theologia generalis, dogmatica et polémica.*
- IV. *Theologia moralis et ascetica.*
- V. *Theologia pastoralis et Liturgica.*
- VI. *Sermones sacri.*
- VII. *Jus ecclesiasticum.*
- VIII. *Historia ecclesiastica.*
- IX. *Scripta periodica ecclesiastica.*

- X. *Jus civile hungaricum et extraneum.*
- XI. *Historia Hungariae.*
- XII. *Historia universalis et Geographia.*
- XIII. *Philosophia et Paedagogia.*
- XIV. *Scientiae naturales et Mathesis.*
- XV. *Grammaticae, Lexica et Encyclopaediae.*
- XVI. *Auctores latini et graeci.*
- XVII. *Literatura hung., germ., gall., ital. et slav.*
- XVIII. *Ephemerides.*

A II. kötetben (*Roskoványi-könyvtár*), kevés eltéréssel, ugyanazon szakok állapotattak meg, csakhogy, a meglevő könyvkészlet szerint, az *egyházjoghoz* a következő alszakokat, illetőleg az alszakok alosztályait kellett csatolni s külön megállapítani:

- VIII. *Concilia generalia et particularia.*
- IX. *Concilium Vaticanum et infallibilitas Papae.*
- X. *Romanus Pontifex tamquam Primas Ecclesiae et Princeps civilis.*
- XI. *De Matrimonio ecclesiastico, mixto ac civili.*
- XII. *De Coelibatu Cleri.*

Az *egyházttörténelemhez* pedig :

- XIV. *Jesuitica.* (A Jézus-társaságra vonatkozó művek.)

Ezen 6 alszak igazi unicumát képezi könyvtárunknak, a mennyiben majdnem az összes művelt nyelveken megjelent kisebb-nagyobb munkák, valódi hangyaszorgalommal gyűjtött s tárgy szerint egy-egy kötetbe foglalt röpiratok, melyek ezekben osztatnak, oly teljes gyűjteményt képeznek, milyen bizonyára Európának csak kevés e nemű könyvtárában található. Egy-egy ily alszak 600—800 művet tartalmaz, 400—600 kötetben, a X. számú meg épen 2438 művet 1352 kötetben és 481 füzetben.

A könyvtár jelenleg (az 1884. év végén lévő állapotot véve) összesen 23,892 műből áll, 35,156 kötet, illetőleg füzetben. Azonkívül van igen számos vegyes mű, mint pl. egyházi névtárak, naptárak, alkalmi költemények és beszédek, üdvözlő iratok, melyek eddigelé rendezve nincsenek, s így számuk sem állapítható meg; azonkívül sok másodpéldány, melyeknek jegyzéke el fog készíttetni.

Osnyomtatványokban, régi kéziratokban könyvtárunk aránylag szegény, minek oka az, hogy a nyitrai vár, hol a püspöki

lak és a székesegyház áll, igen sok viszontagságon és pusztításon ment keresztül, s így legértékesebb könyvtári kincsei elvesztek, vagy később az ehhez való érzék hiányában sérülést vagy csonkítást szenvedtek. Mindamellett van több érdekes ősnymtatványunk s régi magyar nyomtatványunk 1552. évtől 1711-ig. Kéziratgyűjteményünk eddigelé nincs rendezve. A rendezés után úgy erről, mint egyáltalán könyvtárunk állapotáról kimerítő részletes jelentést fogok közölni; de amúgy is tudomásom van, hogy Vágner József kanonok az ősnymtatványokat és kéziratgyűjteményünket különös tanulmány tárgyává tette, s az eredményt esetleg önálló munkában is közzé fogja tenni, a mivel bizonyára nagy szolgálatot tenne a hazai tudományosságunknak.

A könyvtár tetemes vásárlások útján évről-évre jelentékenyen szaporodik; különösen azon szakokra fordítottatik a főfigyelem, melyek azelőtt el voltak hanyagolva, s melyekben a rendezés megtörténte után legszembetűnőbb hiányok mutatkoztak.

A könyvtárnak saját alapja van, mely közel 25,000 frtot tesz; azonkívül a nm. püspök úr évenként 500 forintot utalványoz saját alapítványaiból, s a könyvtárnok ellátásának költségeihez évenként 300 forinttal járul saját pénztárából.

A könyvtár, mint már említve volt, nyilvános jelleggel bír, s az olvasóterem 1885. nov. 30-án, mint *Roskoványi Ágoston* püspök úr önméltósága püspökké szenteltetésének 34-ik évfordulója napján fényes vendégkoszorú jelenlétében ünnepélyesen megnyitott, a könyvtár igazgatója, *Vágner József* kanonok úr által, ki ez alkalommal nagyszabású megnyitó beszédet tartott.

A könyvtárnál 1885. nov. 1. óta rendszeres könyvtárnoki állomás van; jelenlegi könyvtárnok: *Dezső Adolf*; azonkívül külön könyvtári szolgálta is van alkalmazva.

A könyvtárt a közönség a következő, főpásztori rendelettel megállapított s megerősített szabályzat szerint használhatja.

1. A könyvtár melletti olvasóterem a tudományok kedvelői számára — július és augusztus hónapok, továbbá vasár- és ünnepnapok, valamint a husvét előtti nagyhét kivételével, naponként, és pedig reggel 10 órától 12-ig; délután, októbertől ápriliséig: 2—3-ig; áprilistől októberig: 3—5-ig nyitva leend.

2. A könyvtárba vezető folyosón s az olvasóteremben a hangosabb társalgás és dohányzás tilos.

3. Az olvasásra kívánt munkák mindig a könyvtárnoktól kérendők, ki azokat kikeresvén átadja és használat után átveszi.

4. A könyvtár állványairól könyveket kivenni a könyvtárt megtekintő vendégeknek meg nem engedtetik. Disműveket, ősnymtatványokat vagy kéziratokat a könyvtárnok kívánatra megmutat.

5. Az olvasó a használatra átvett könyv tisztaságáért s épségeért felelős. A könyvek széleire írni nem szabad ; a könyv lapjainak vagy tábláinak beszennyezése, vagy a műnek bármely módon való megcsontítása esetében az olvasó kárpótlásra s esetleg más példány beszerzésére kötelezhető.

6. Disművek vagy nagy értékű könyvek olvasásra ki nem adatnak.

7. Helybeli tanárok és irodalommal foglalkozók szakmájokhoz tartozó munkákat otthoni használatra, a könyvtárnok által meghatározandó időre, sajátkezűleg irandó térítmény mellett, kölcsön vehetnek ; vidékre azonban könyvek nem kölcsönöztetnek. — —

A nyitrai közönség, melynek érdekében a főpásztor ily megbecsülhetetlen áldozatokat hozott ezen közkönyvtár megállapításával és gazdagításával, eddigelé nagyobbára arra szorítkozik, hogy a könyvtárt megtekinti s egészen elragadtatik nagyszerűsége s a vidéki városokban egyáltalán szokatlan jelenség által, de eddig, az egyházi személyek kivételével nem igen használja, az olvasótermet meg épen nagyon kevesen keresik fel. Igaz, más téren a dolog újdonsága vonz, itt meg épen a dolog szokatlan volta képezi az akadályt, melyet előbb le kell győzni ; mert különben azt kellene mondani, hogy Nyitrának nincs ily nagyszerű könyvtárhoz mért elegendő közönsége, mely a tudományok iránt érdeklődnék.

A könyvtárt eddig, a megnyitás óta, nagyobbára otthon való használatra 44, elenyésző csekély kivétellel, egyházi személy használta, kik összesen 206 művet vettek ki. Adja Isten, hogy minél örvendetesebben teljesüljön a nagytudományú, nemes szívű alapítónak ama nemes szándoka, hogy e könyvtár tudományos kincseinek gyakoribb használásával terjedjen városunk kebelén belül a valódi tudományos műveltség !